

ג'מאעה جماعه

כרך ח

תשס"ב

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
הפקולטה למדעי הרוח והחברה המחלקה ללימודי המזרח התיכון
מרכז חיים הרצוג לחקר המזרח התיכון והדיפלומטיה

כתב העת ג'מאעה יוצא לאור בסיועו של
מרכז חיים הרצוג לחקר המזרח התיכון והדיפלומטיה

מרכז הרצוג מחויב לקידום חקר ההיסטוריה, הדיפלומטיה, התרבות והתרבות במזרח התיכון. המרכז מקיים ועידות וימי עיון, מוציא לאור אוספי תעודות, ספרי מקור ותרגום ומחלק מדי שנה מלגות ומענקי מחקר לסטודנטים ולחוקרים. במרכז ספריית יען ויעץ ואוסף של תעודות היסטוריות ודיפלומטיות מקוריות.

ג'מאעה جامعة

כתב עת בינתחומי לחקר המזרח התיכון

כרך ח
תשס"ב

עורכת
חיה במבגי-ספורטס

כתב העת ג'מאעה נערך על ידי
תלמידים של המחלקה ללימודי המזרח התיכון
באוניברסיטת בן-גוריון בנגב

הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
תשס"ב

המערכת
 היה במבגייספורטס, שרית והביימוגרבי,
 אושרת פיסוסי, טל שמיר, עידו שחר

מועצת מערכת
 פרופ' יהודה שנהב, פרופ' אבנר גלעדי, פרופ' בעז שושן, פרופ' ראובן עמית,
 ד"ר אנדרה לוי, ד"ר גולי נאמן-ערד, ד"ר מחמוד יזבק, גב' הגר גפן

עריכה מדעית
 רלי שכטר

עריכה לשונית
 יעל מלכיאל

כתובת המערכת והמנהלה:
 ג'מאעה, המחלקה ללימודי המזרח התיכון
 הפקולטה למדעי הרוח והחברה
 אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, באר שבע 84105

כל הזכויות שמורות להוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

סדר ועימוד: ספי עיצוב גרפי, באר שבע
 סדר ועימוד בערבית: אלימנאר, רהט
 עיצוב העטיפה: לידי מק 03-5618360

הודפס בנייסי לדפוס "יד החמשה" - כפר חב"ד

תוכן העניינים

7	דבר העורכת	
	"בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים": ייצוגים של ציונות וישראליות בהגדות של פסח	שרית והביימוגרבי
9		
54	שריעה ופוליטיקה בערב הסעודית: סנאסה שרעיה כמכניזם לייצוב השלטון והחברה	מוחמד אל-עטאונה
84	יחסי שבט ומדינה בעבר-ההירדן המנדטורית: השבטים ותהליכי כינון המדינה המודרנית	יואב אלון
	האם נסגרו שערי האג'ית'האד? נמרוד הורביץ	
116	הערות מבוא למאמרו של נאאל ב. מלאק	
118	האם נסגרו שערי האג'ית'האד? נאאל ב. מלאק	
	רשימות ביקורת מאיר ליטבק	
171	פואד עג'מי, ארמון החלומות של הערבים: אודיסיאה של דור	
179	פרזאן אוזפֶטק (במאי), ההרמון האחרון	איימי סינגר
184	א.ב. יהושע, הכלה המשחררת	גיל אייל
	נקודה למחשבה נמרוד הורביץ	
195	אסכולות משפטיות והיסטוריה חברתית	
199	על המחברים	
200	תקצירים בערבית	
vii	תקצירים באנגלית	

מאמרים יוגשו למערכת בשני עותקים מודפסים ברווחים כפולים. רצוי לצרף דיסקט.
 הנחיות לרישום הפניות ומראי מקום אפשר לקבל במערכת.
 האחריות לכתוב במאמרים חתומים חלה על מחבר/ת המאמר בלבד.
 לאחר שהמחבר/ת אישר/ה את נוסח המאמר הערוך, המערכת איננה מחויבת לכל
 דרישה נוספת מצדו/ה.

חומר לפרסום יש לשלוח עבור:

מערכת ג'מאעה
 המחלקה ללימודי המזרח התיכון
 אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
 באר שבע 84105

טלפון המערכת: 08-6472348

פקס: 08-6472952

דואר אלקטרוני: jamaa@bgumail.bgu.ac.il

כותרות של ספרים ומאמרים ושמות מחברים יופיעו כפי שהם במקור, אם הם נכתבו
 באותיות עבריות או לטיניות, ועל פי כללי התעתיק הפונטי המפורטים בלוח התעתיקים,
 אם הם נכתבו במקור באותיות אחרות. מונחים בערבית ובפרסית ייכתבו על פי תעתיק
 פונטי, כמפורט בלוח. מונחים בתורכית עוסמאנית יתועתקו על פי התורכית המודרנית.

כללי התעתיק לכתב העת ג'מאעה

האות	העתיק מערבית	תעתיק מפרסית	האות	העתיק מערבית	תעתיק מפרסית	האות	העתיק מערבית	תעתיק מפרסית
א	א	ا	ב	ב	ب	ג	ג	ج
ב	ב	ب	ד	ד	د	ה	ה	ه
ג	ג	ج	ו	ו	و	ז	ז	ز
ד	ד	د	ח	ח	ح	ט	ט	ط
ה	ה	ه	י	י	ي	כ	כ	ك
ו	ו	و	ל	ל	ل	מ	מ	م
ז	ז	ز	נ	נ	ن	ס	ס	س
ח	ח	ح	ע	ע	ع	פ	פ	ف
ט	ט	ط	ק	ק	ق	ר	ר	ر
י	י	ي	ש	ש	ش	ת	ת	ث
			צ	צ	ظ	ד	ד	د
			כ	כ	ك	ז	ז	ز
			מ	מ	م	ח	ח	ح
			ס	ס	س	ט	ט	ط
			פ	פ	ف	י	י	ي
			ק	ק	ق	ל	ל	ل
			ר	ר	ر	נ	נ	ن
			ש	ש	ش	ע	ע	ع
			ת	ת	ث	כ	כ	ك
			ד	ד	د	מ	מ	م
			ז	ז	ز	ס	ס	س
			ח	ח	ح	פ	פ	ف
			ט	ט	ط	ק	ק	ق
			י	י	ي	ר	ר	ر

דבר העורכת

החוס המקשר בין המאמרים המובאים בפניכם בגיליון זה הוא המתח הדיאלקטי המתמיד
 המתקיים בתוך צמדי מושגים כמו "עבר והווה", "ישן וחדש", "מסורתי ומודרני",
 שמקובל לחשוב כי מרכיביהם הפוכים זה לזה. כל המאמרים מצביעים זה מעט וזה יותר
 על כך כי מרכיביהם של צמדי המושגים הללו לא זו בלבד שאינם הפוכים אלא שהם
 משולבים וכרוכים זה בזה. הדגשת השילוב ההדוק הזה עשויה לתרום לייצוג קולע יותר
 של מורכבות תהליכים היסטוריים שההמשכיות מתקיימת בהם תוך כדי שינוי ובצדו.
 מאמרו פורץ הדרך של נאאל ב. קלאק "Was the Gate of Ijtihad closed?" שתרגמו
 לעברית טובא כאן, ממחיש היטב את הדברים. אחת הסענות הרווחות בהיסטוריוגרפיה
 המזרחית הקלאסית, שאף זכתה לתוקף ולמעמד בלתי-מעוררים, הייתה כי סגירת
 שערי האג'ת'האד במאה העשירית לא רק חסמה את האפשרות לפרש את השריעה ובכך
 מנעה את התאמתה לשינויי הזמן, אלא הייתה בעלת השלכות מכריעות על ההיסטוריה
 של "הציביליזציה המוסלמית". סגירת שערי האג'ת'האד נתפסה בהיסטוריוגרפיה כנקודת
 ציון היסטורית שבעקבותיה החל תהליך השקיעה של התרבות המוסלמית. ייצוג
 ההיסטוריה המוסלמית מאז המאה העשירית נדרש אפוא למונחים כמו גיוון, קיפאון
 וחוסר יכולת מובנה להשתנות, שנטען כי מקודם בתרבות המוסלמית עצמה. באמצעות
 דיון משפטי ודיון בהיסטוריה של ההגות השן'עית שלאחר המאה העשירית מפרוץ הלאק
 את הנחת היסוד המשפטית שלפיה שערי האג'ת'האד נסגרו במאה העשירית, ואף מערער
 על ההיסטוריות שלה. כך הוא שומט את הקרקע מתחת לתזה שסוּתה קשר סיבתי בין
 סגירת שערי האג'ת'האד ל"שקיעת האסלאם".

בהקשר של מודרניות ו"חדשנות" מול המסורת השן'עית יש גם למאמרו של מוחמד
 אל-עטאונה ערך היסטוריוגרפי מוסף. המאמר עוסק בהיסטוריה המודרנית של ערב
 הסעודית ומציג שימוש מודרני בעיקרון שן'עי טהור. עקרון ה"פ'אס'ה שן'עיה" מוצג
 במאמרו של אל-עטאונה כמנגנון שבאמצעותו פועלים הממסד הפוליטי והממסד הדתי
 למודרניזציה של המדינה ושל החברה הסעודיות ולהתאמתן לשינויי הזמן. באמצעות
 המחשה של אופן הפעלת המנגנון הזה מראה אל-עטאונה כיצד פועלת בסעודיה תרבות
 של בו'זמניות שבה משמשים בעת ובצוּנה אחת מושגים כמו "ישן" ו"חדש", "מסורתי"
 ו"מודרני", עד כדי שטוש הגבולות ביניהם. בכך תורם מאמרו לפירוק הנחות היסוד
 ההיסטוריוגרפיות המזהות מדינות אסלאמיות שחוקיהן שן'עיים עם ראקציה ועם חוסר